

Editör'den

Gizem Deniz BÜYÜKSOY*

*Dr.Öğr.Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Halk Sağlığı Hemşireliği ABD,
Kırşehir, Türkiye. ORCID: 0000-0003-2957-2451

Bu yılın başından bu yana, tüm dünyada karşı karşıya kalınan; doğal afetler, iklim değişikliği, göç ve yerinden edilme, COVID-19'un yeni varyantları, post pandemik dönemdeki yeni zorluklar gibi çeşitli sorunlarla baş etmenin yolları aranırken; 2023 yılının bitmesine kısa bir sürenin kaldığı bugünlerde, tüm dünya, Ortadoğu'daki büyük savaşa tanıklık ediyor. Bu yazının kaleme alındığı günlerde, savaşın başladığı günden bu yana, Gazze'de, neredeyse tamamı kadın, çocuk, yaşlı ve genç sivillerden oluşan 16 binden fazla insanın hayatını kaybettiği bildirilmiştir (Anadolu Ajansı, 2023). Dünya Sağlık Örgütü, hava saldırıları nedeniyle Gazze'de tıbbi malzeme, yiyecek, su ve yakıt eksikliği sorunu olduğunu, zaten yeterli kaynaklara sahip olmayan sağlık sisteminin tamamen tükendiğini bildirmiştir. Ayrıca sağlık çalışanlarının yaralanması ve ölümü ile hastanelerin ve ambulansların saldırıya uğramasının, sağlık sistemini işlemez hale getirdiği, anne ve bebek bakımı, kronik hastalıkların takibi gibi temel sağlık hizmetlerinin yerine getirilemez durumda olduğu vurgulanmaktadır (WHO, 2023).

Savaşlar; yol açtığı ölüm ve yaralanmaların yanı sıra insani, çevresel ve küresel açıdan felakete yol açan ve insan eliyle gerçekleştirilen olağanüstü bir durumdur. Savaşlar; sivil ve savunmasız konumda olan tüm insanlar, hayvanlar, hava, su, toprak ve bitki örtüsü ile ülkelerin ekonomik ve insani kaynağı, alt yapısı, sağlık ve sosyal sistemler için tahrip edici, yıkıcı ve yok edicidir. Literatürde savaşların sağlık sistemleri ve ülkelerin sağlık düzeyine olumsuz etkisini gösteren çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Yapılan bir çalışmada savaşların sağlık sistemlerini ve altyapısını tahrip ettiği, mevcut hastalık kontrol programlarını aksattığı, sağlık risklerine maruz kalmaya yol açacak şekilde nüfus hareketine ve bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkmasına neden olduğu bildirilmiştir (Topluoğlu ve ark., 2023). Başka bir çalışmada savaş faaliyetlerinin atmosferik kirletici emisyonlarında artışa yol açtığı (Meng ve ark., 2023), bir diğer çalışmada da savaşın su kaynaklarına, sanitasyon ve hijyen olanaklarına zarar verdiği, buna bağlı olarak savaş ve çatışma bölgelerinde diyare, tifo gibi su kaynaklı hastalıkların sık görüldüğü bildirilmiştir (Tabor ve ark., 2023). Afganistan'da iç savaşın etkisinin değerlendirildiği bir çalışmada iç savaşın, yaralanma ve ölümler nedeniyle, sağlık hizmetlerinin kalitesini iyileştirmeden ek sağlık harcaması yarattığı, bu nedenle sağlık bütçesinin savaş nedeniyle yeni bir harcama kalemi göz önüne alınarak düzenlenmesi gerektiği bildirilmiştir (Hameed ve ark., 2023). Ukrayna'da yapılan bir çalışmada ise Rusya-Ukrayna savaşından sonra çocuklarda ruhsal ve zihinsel sorunların arttığı belirlenmiştir (McElroy ve ark., 2023). Toplumun sağlık hakkına yönelik en büyük tehditlerden biri olan savaşlar; sağlık düzeyi göstergelerine doğrudan etki etmektedir. Bunlar; mortalite oranında artış, nüfusun azalması, yaralanma ve morbiditede artış ve doğuştan beklenen yaşam süresinin azalması şeklinde sıralanabilir. Yapılan bir çalışmada tarihinde savaşla geçen zaman daha uzun olan bölgelerde bebek ölüm hızının daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Abouharb, 2023).

Dünyanın her yerinde, savaşların yanı sıra büyük nüfus gruplarını etkileyen önemli halk sağlığı sorunları da tüm ciddiyetiyle varlığını sürdürmektedir. Bunlar; doğal afetler, iklim değişikliği, kuraklık riski, yeni COVID-19 varyantları ve salgın riski, sosyoekonomik sorunlar, ruh sağlığı sorunları, madde bağımlılığı, üreme sağlığı sorunları, kanser ve diyabet gibi kronik hastalıklar, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişememe, malnütrisyon ve gıda güvencesizliği, temiz suya erişim sorunu, barınma ve konut problemi, sağlık çalışanı sayısındaki yetersizlik, cinsiyet eşitsizliği olarak sıralanmaktadır (Lucero-Prisno ve ark., 2023). Özellikle ülkemizde geçtiğimiz şubat ayında yaşanan depremler, deprem bölgesindeki sorunlar ve ülkenin diğer bölgelerinde mevcut olan deprem riski, önemli sorunlardandır. Deprem bölgesindeki durumun değerlendirildiği bir rapora göre iklim koşullarının bölgede yaşamı zorlaştırdığı, bina yıkımı ve enkaz kaldırma nedeniyle ortaya çıkan toz bulutunun hava kirliliğine yol açtığı, deprem nedeniyle

ölü, yaralı ve engelli istatistiklerine tam olarak ulaşamadığı, deprem bölgesinde yaşamaya devam eden nüfusa ait demografik özelliklerin bilinmediği bildirilmiştir. Bölgede sağlık hizmetlerinin planlanabilmesi için her bir il için merkez, ilçeler, mahalleler ve geçici yaşam alanlarında toplam nüfus, 0 yaş, 1-4 yaş, 5-14 yaş, 15-49 yaş kadın, gebe, lohusa, yaşlı, kronik hasta, engelli, yalnız yaşayan ve mülteci sayısının bilinmesi gerektiği vurgulanmaktadır (TTB, 2023).

Tüm dünyada çözüm bekleyen ciddi sorunlarla mücadelede toplumları yeni sorunlara karşı güçlendirmek, dayanıklı hale getirmek, dikkate alınması gereken bir konu olabilir. Toplumsal direnç (community resilience) olarak ifade edilen bu kavram; direnme (to resist), özümseme (to absorb), iyileşme (to recover) ve felakete uyum sağlama (to adopt) aşamalarından oluşmaktadır (Jiang ve ark., 2022). Yapılan bir çalışmada, bir toplumdaki incinebilir grupların kim olduğunun farkına varılması, kritik önemi olan altyapı olanaklarının güçlendirilmesi, bölgedeki risklere karşı farkındalık, konutların dayanıklılığı, hizmet sunan kurum binalarının sağlamlığı ve kurumsal nitelik, toplumun dirençliliği için önemli başlıklardır (National Research Council, 2015). Toplumların savaş, çatışmalar ya da afetler nedeniyle zarar görmeye meyilli olma durumu olarak tanımlanan incinebilirlik (Altıntaş, 2012) ile mücadele edebilmek için toplumların direncinin (community resilience) geliştirilmesi kavramı, içinden geçtiğimiz zorlu günlerde bir kez daha hatırlanmalıdır.

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi'nin 2023 yılı Aralık sayısında; "Factors Influencing Readiness for Hospital Discharge among Cancer Patients: A Descriptive Study", "Sağlık Bilimleri Alanında Öğrenim Gören Lisans Öğrencilerinin Pandemi Sürecindeki Sosyal Medya Bağımlılığı Düzeyleri: Kesitsel Bir Çalışma", "COVID-19 Pandemi Sürecinde Kadınlara Yönelik Aile İçi Şiddet Sıklığı ve İyilik Hali ile İlişkili Faktörler", "Yoğun Bakım Hemşirelerinin Nutrisyonel Bakıma İlişkin Bilgi Düzeyleri", "Pandemi Sürecinde 3-15 Yaş Arasındaki Çocukların Bakımını Üstlenen Babaların Çocuklarına Yönelik Babalık Algıları", "Diyabetli Kadınlarda Evlilik Uyumu ve Cinsel Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişki", "Çocuk Kliniklerinde Çalışan Hemşirelerin Kültürel Yeterlilik Düzeyleri: Bir Devlet Hastanesi Örneği" The Effect of Reproductive Health Protective Attitudes of Married Women on Sexual Life" ve "Öğrencilerde Şiddete Karşı Güven Algısının Belirlenmesi: Hemşirelik Bölümü Örneği" başlıklı dokuz araştırma makalesi ile "The Use of Therapeutic Interventions for Improving Balance and Gait in People with Multiple Sclerosis: A Systematic Review of Studies Conducted in Turkey" başlıklı bir sistematik derleme ile yayındayız.

Bariş ve sevgiyle...

KAYNAKLAR

Abouharb, M.A. (2023). War and infant mortality rates. *Journal of Human Rights*, 22(2), 135-157. <https://doi.org/10.1080/14754835.2022.2122786>

Altıntaş, K.H. (2012). Afetler ve Afet Tıbbı. İçinde Ç. Güler, & L. Akın (Eds.), *Halk sağlığı* (ss.1106-1129). Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Anadolu Ajansı. (AA). (2023). İsrail-Filistin savaşı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-gazzeye-yonelik-saldirilarinda-olenlerin-sayisi-704-artarak-5-bin-791-e-yukseldi/3030494> adresinden 30 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Hameed, M.A., Rahman, M.M., & Khanam, R. (2023). The health consequences of civil wars: evidence from Afghanistan. *BMC Public Health* 23, 154. <https://doi.org/10.1186/s12889-022-14720-6>

Jiang, N., Ma, L.H., Cheng, & Jiang, X.L. (2022). A survey and cause analysis of community resilience in a Chinese city from the perspective of nursing. *BMC Public Health*, 22(2) <https://doi.org/10.1186/s12889-021-12331-1>

Lucero-Prisno, D., Shomuyiwa, O., Dorji, K.T., Odey, G., Miranda, A., Ogunkola, I., Adebisi, Y., Huang, J., Xu, L., Obnial, J., Huda, A., Thepanondh, S., Dayrit, M., Evardone, S., Lamawansa, M.D., Ethiopia, S., Aziato, L., ... & Wong, M. (2023). Top 10 public health challenges to track in 2023: Shifting focus beyond a global pandemic. *Public Health Challenges* 2(2), e86. <https://doi.org/10.1002/puh2.86>

McElroy, E., Hyland, P., Shevlin, M., Karatzias, T., Vallières, F., Ben-Ezra, M., Vang, M.L., Lorberg, B., Martzenkovskiy, D. (2023). Change in child mental health during the Ukraine war: evidence from a large sample of parents. *European Child & Adolescent Psychiatry*. July. <https://doi.org/10.1007/s00787-023-02255-z>

Meng, X., Lu, B., Liu, C., Zekun, Z., Chen, J., Herrmann, H., & Li, X. (2023). Abrupt exacerbation in air quality over Europe after the outbreak of Russia-Ukraine war. *Environment International*, 178, 108120. <https://doi.org/10.1016/j.envint.2023.108120>

National Research Council. (2015). Developing a framework for measuring community resilience: Summary of a workshop. <https://nap.nationalacademies.org/catalog/20672/developing-a-framework-for-measuring-community-resilience-summary-of-a-workshop> adresinden 30 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Tabor, R., Almhawish, N., Aladhan, I., Tarnas, M., Sullivan, R., Karah, N., Zeiton, M., Ratnayake, R., & Abbara, A. (2023). Disruption to water supply and waterborne communicable diseases in northeast Syria: A spatiotemporal analysis. *Conflict and Health* 17, 4. <https://doi.org/10.1186/s13031-023-00502-3>

Topluoğlu, S., Taylan-Özkan, A., Alp, E. (2023). Impact of wars and natural disasters on emerging and re-emerging infectious diseases. *Frontiers in Public Health*, 1(11), 1215929. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1215929>

Türk Tabipleri Birliği (TTB). (2023). VI. ay deprem raporu: Olağandışı durumlara dayanıksız birinci basamak sağlık hizmetleri. <https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/6ayraporu.pdf> adresinden 30 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

World Health Organization (WHO). (2023). Conflict in Israel and the occupied Palestinian territory. <https://www.who.int/emergencies/situations/conflict-in-Israel-and-oPt> adresinden 30 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.